БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл ФЕВРАЛЬ 26 ПЯТНИЦА № 49 (8509).

Өртээ 2 көп

Агрегаттарның күчүзүн долу ажыглааш...

ДУШАНБЕ, февраль 25. (СЭТА-ныр корр.). Душанбениң кабель заводунуң продукциязының хемчээли съезд бүдүүзүнүң күш-ажылчы ээлчээниң хүннеринде 72 хуу улгаткан. Ол чорук социалистиг хүлээлгени бир ай бурунгаар күүседир арганы берген—чыл эгезинден бээр завод пландан ажыр чүс мун рубльдиг кабель продукциязын сайгарган.

Кабель бүдүрүкчүлери дериг-херектелдерни ажыглаарын дыка экижиткен. Ам бүгү кол-кол цехтер шупту үш ээлчег-биле ажылдаарынче шилчээн. Дыка хөй участоктарның дериг-херектелдерин бүрүн чаарткан.

Мындыг хемчеглерни ап чорутканының түнелинде завод продукция бүдүреринин нинти хемчээлин эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге барык-ла 17 хуу улгаттырар аргалыг болган.

Кабель бүдүрүкчүлери СЭКП-ниң XXIV съездизинге чедир бирги кварталда алган хүлээлгезинге немей ам база 500 километр хемчээлдиг кабель продукциязын бүдүрерин хүлээнген.

ПАРЛАП ҮНДҮРГЕН

Политиктиг ном үндүрер чер «1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалары» деп, СЭКП ТК-ның төлевилелин брошюра кылдыр парлап үндүрген.

Брошюраны массалыг тиражтыг кылдыр үндүрген.

(СЭТА).

СОВЕТТИҢ ДЕПУТАДЫ

«Депутат Советте кол кижи болур. Депутат кижи улам идепкейлиг болган тудум-на, күжүн, чүткүлүн, инициативазын улам улуу-биле көргүскен тудум-на Советтиң бүгү ажылы улам чедишкиниг болур» — деп, ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомнар даргаларының Бүгү-россия Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары М. А. Суслов демдеглээн. Шынап-ла, республиканың дээре ажылдыг Советтериниң ажылы ону бадыткан турар.

Республикада Каа-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик район, Элегес, Хайыракан, Бай-Даг, Сүт-Хол болгаш өске-даа көдээ Советтеринде депутаттарның ажыл-чорудулгазы дыка идепкейжээн. Советтериниң депутаттары ажыл-агый, культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржип, боттарының бүдүрүлгечи хүлээлгелерин чедишкиниг күүседип, соңгукчулар мурнунга отчёттарын үргүлүү берип турарлар. Үстүнде адаан Советтериниң бүгү депутаттары отчёттарын эрткен чылын ийи болгаш оон-даа хөй катап бергеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге, Россия Федерациязының база Тыва АССР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге бистиң республикадан 3062 хире депутатты соңгаан. Олар аңгы-аңгы пазы-харлыг, ажылдыг, партия кежигүнү, кежигүнү эвес-даа кижилер болур. Соңгукчулар улуг идегелди оларга көргүскен. Оларның барык шуптузу депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, Советтериниң болгаш оларның доктаамал комиссияларының ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Каа-Хем районда Андрей Васильевич Недорезов — 1961 чылдан бээр көдээ Советтиң, а 1969 чылдан бээр район Совединиң депутады. Дерзиг-Аксы суурның чаагайжыдылгазынга, ында черни ажыктыг ажыглаарын экижидеринге эвээш эвес күжүн ол үндүрген. Соңгукчулар янзы-бүрү чагыгларны, дилеглерни депутадынга тургускаш, чогуур харымны ап турарлар. Барыын-Хемчик районда Кызыл-Мажалык суур Совединиң депутады коммунист Салчак Чадамбаевна Дыяк ам 67 харлыг. Ол депутатка үш удаа соңгудуп, чоннуң айбычызы болур хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Соңгукчуларынга барып, Советтиң болгаш бодунуң депутат ажыл-чорудулгазының дугайында отчёдун доктаамал берип, чагыглар күүселдезин чедип алыр дээш кызымак. Ол 20 чыл ажыг дааранықчылаан ажылдан келгеш, дыка хөй кижилерге даванырының нарын мергежилин чедип алырынга дүзалаан.

Күрүне планнарын болгаш хүлээлгелерни күүседиринге депутаттың хууда үлегер-чижээ үнелиг. Республиканың колхоз, совхозтарында, өске-даа бүдүрүлге черлеринде планныг онаалгаларын, алган хүлээлгелерин чедишкиниг күүседип турар депутаттар дыка хөй. Оларны Совет бүрүзүнден хөйнү адап болур. «Элегес» совхозтуң хөйжүзү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединің депутады Көржең-оол Түлушевич Сапаавы ап көрээл. Ол эрткен беш чылдың дургузунда 3000 хире хураганны остүрүп доруктурган, 11967 кг дүктү кыргаан. Бодунга онаашкан планныг даалгаларын ажыр күүседири аңаа чаңчыл апарган. Эрзин районнуң Бай-Даг көдээ Совединің депутады Кинаа Бады-Хөөевич Ыңаалай «Чаа орук» колхозта хөйжү бригаданың бригадири. Оон киржилгези-биле бригаданың малчыннарынга чуртталга бажыңнарын, кызыл-булуңну туткан, оларны радиожуткан болгаш электрижиткен. Бригада эрткен чылын төрүүр чүс хойта онаштыр 114 хураганны, хөй бүрүзүнден-не барык 3 кг дүктү алган.

Депутаттар немелде курлавырларны тыварынга, садыг, коммунал ажыл-агый болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының комбинаттарының ажылын экижидер херекке Советтерге, оларның күүсекчи комитеттеринге дүзалажып турар.

Улуг политиктиг болгаш күрүне ужур-дузалыг документ—СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин совет улуг улуг сонуургалдыг чугаалажып деткип турарлар. Тоску беш чыл планының күүселдезинге чер-чер Советтери улуг рольдуг болур. Бүдүрүкчү күштерни сайгарылдыр тургузарын улам ыңай экижидерынче, девискээр айы-биле экономиктиг харылзааларны сайзырадгайжыдарынче чаа беш чылда улуг кичээнгейни салыр. Ол айтыгларны шиитпирлээринге ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ролүн бедидер сорулганы салып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилели Советтериниң депутаттарыны, хөй миллион активчилерниң идепкейинге калбак орукту ажыдып турар. Экономиканың адыр бүрүзүнде, ажыл-агый бүрүзүнде ажыглаттынмайн турар хөй курлавырлар ам-даа бар. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чамдык чер-чер Советтери, оларның депутаттары идепкейлиг киржилгезин чедип албаан. Барыын-Хемчик, Тожу, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районларның чамдык көдээ Советтериниң депутаттары мал кыштаглаашкынын организастыг эрттиреринче, малчыннарның хандырылгазынче, көдээ тудугже, ажыл кылып шыдаар кижилерни нинтилелге ажыктыг ажылче хаара тударынче чогуур кичээнгейни угландырбаан деп, көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомнар даргаларының республика чөвүлел хуралынга демдеглээн. Чамдык район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң организакчы болгаш кижизидикчи ажылы СЭКП ТК-ның негелделеринге болгаш айтымкынарынга четпее тургустунганын партияның XIV область конференциязынга айыткан. Оон база бир кол чылдагааны ук Советтер депутаттарының идепкейжи чоруун чедип албаанында.

Директиваларның төлевилелин чугаалажып турар үеде бар четпестериниң чылдагаанын илередип, оларны чайладырының оруктарын тывар ужурлуг. Директивалар төлевилелин чонга тайылбырлап таныштырар, чаа беш чылдың планныг онаалгаларын, партияның область конференциязының шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш ажылчы чонну мобилизастаарынга идепкейлиг киржир улуг сорулгалар республиканың Советтериниң депутаттарының мурнунда тургустунган.

Советтер чурту бодунуң тоску беш чылынче кирген. Советтериниң депутаттары салдынган улуг сорулгаларның күүселдезинге боттарының төлептиг үүүн киирер дээш ажылдаар ужурлуг.

СЪЕЗД МУРНУНУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭ

Хүлээлгени— март 16-да...

Чоннуң кадыкшылы дээш демиселге аптекалар четкиш улуг рольдуг. Чүгле сөөлгү беш чылда бистиң республикага 4 чаа аптека, карак шилиниң тускай магазини ажыглалга кирген. Кызылга чаңгыс аай төлевилел-биле тутканы аптека чери ажылдап ангелээн. Дээди болгаш ортумак эртемниг фармацевтилериниң саны чыл тудум өзүп турар. Тываның аптека коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдың 100 ажыг шалыпчызы бар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин аптека эргелелиниң бүгү коллективи улуг сонуургалбиле танышканнар. Олар эрткен беш чылдың түнелин база үндүрүп, ам кылыр ажылдарны оон-биле дүүштүрүп көргеш. Түнелдер өөрүнчүг болуп турар. Бараан саарылгазының планын 110,5 хуу, хуусаа бетинде 1970 чылдың сентябрь 1-де, ажыр күүсеткен. Чоннуң янзы-бүрү эмнер-биле хандырарының культуразы бедээн. Сарыг-Септе № 6 аптека коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алган. Ону район Совединиң депутады коммунист эш Г. Федорова удуртуп турар. Социалистиг чарыштың эрткен чылгы түнели-биле бирги черни Ак-Довурак хоорайның № 17 аптеказы (эргелекчизи В. Сухачева) алган.

Директивалар төлевилелиби таныжып көргеш, аптека коллективи ону бүрүүн-биле чүүлдүг деп көргеш, эмнерни, санитария болгаш арыг-шеверниң, аарыг улусту ажаар медицина херекселдери болгаш өске-даа барааннарын белеткеп үндүрер талазыбиле ажылдарны моон соңгаар улам-на экижидер деп бедик хүлээлгелерни алган.

Партияның XXIV съездизинге белек кылдыр бирги кварталдың бараан саарылгазының планын март 16-да күүседир, пландан дашкаар 10 мун рубльдиг орулгазын алыр, янзы-бүрү камналганы 0,2 хуу баар, эмнерни чогуур үезинде, брак чок кылып, садарын хандырар, ийнги болуктүү аптека пунктуларының санын ковүдедир деп аптека ажылдакчылары сөзүн бергеннер.

(БИСТИҢ КОРР.).

Сөзүн ээлээр

Тес-Хем районнуң кооператорлары 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалашкан.

Съездиниң беш чыл планының шиитпирлериниң төлевилелинге сорук кирген кооператоржулар 1-ги кварталдың планын съездиниң ажыттынарының мурнунда — март 25-те, чыл планын декабрь 25-те күүседирин шиитпирээн.

Коллективте партия организациязының секретары Б. Ширнеп хуралга сөс алгаш, тоску беш чылда чедип алыр улуг сорулгаларны Директивалардың төлевилелинде айытканың чугаалааш, кооператорларның мурнунда улуг сорулгалар турун турарын, аңаа чаа курлавырларны ажыглап тургаш, беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы базым-биле доозарынче бүгү садыг ажылдакчыларын кыйгырган.

—⊙—

Темп бедээн

«Тыва даг-дүгү» комбинадының болгаш тудуг эргелелиниң участоктарында күш-ажылдың темпизи хүн бүрү өзүп турарын январының түнели көргүскен.

Ооржак Кошкендейниң удуртканы комсомолчу-аныктар бригадазы пландан ажыр ийи мун 500 килограмм хире даг рудазын болбаазырадылга фабриказынче чоруткан. Василий Даржаанның удуртканы забойщиктер бригадазы графикти база-ла мурнан чорун турар.

Машинистер эштер Саражаков, Чарков, Юртаев оларның экскаваторщиктер экипажы ай иштинде пландан ажыр 12 топна 500 килограмм даг массазын чүдүрген.

Ооржак Серен-Очур «Межегей» совхозтуң дуржулгалыг хойжуларының бирээзи. Ол хой ажылынга чеди чыл болган. Чыл санында бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Бодунуң байлак дуржулгазын аныяк азы чаа ажылдап чоруур хойжуларга күзелдин-биле дамчыдып турар. Амгы үеде ооң ажаалдазында хойлары хүр. Дуржулгалыг хойжу хоюнуң массалыг ооладаашкынынга шыңгыы белеткеп алган.

ЧУРУКТА: хойжу Ооржак Серен-Очур (солагай талазында) энир чылын чаа хойжулап эгелээн Монгуш Комбу биле ажыл-агый дугайында чугаалажып турары.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ сөзү.

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

Коммунистиг күш-ажыл коллективинде

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Эзер-Хавак сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алыр дээш сөөлгү үеде күжениишкиниг ажылдап, амыдырал-чуртталгага төлептиг болуп келген.

1970 ажыл-агый чылының түннелинде фермага коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты тывыскан. Олар эрткен чылын сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалгаларын ажыр күүсеткен. Ында 25 орунуг уруглар сады, чунар-бажын, кызыл булуң ажылдап турар. Политшколада, кежээки школада 24 кижи хаара туттунган.

Фермада 15 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Оларның аразында мурнакчы саанчылар Сагды Караш, Иргит Бады, Иргит Сарыг-Тараа, бызаа ажаакчызы Иргит Дуун-оол болгаш өскелер-даа бар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи партияның ээлчеглиг съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиниг күүседип турар. Бирги кварталда 400 центнер сүтү күрүнеге садар турган, 360 центнерни дужааган.

Ферманың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныштыр, партияның мал ажылын хөгжүдер талазыбиле салган сорулгаларын күүседир дээш коммунистиг өзү-биле ажылдаарын хүлээнген. Бирги кварталда садар инектерниң ажаалда, чемгерилгезин акижидип турган, пландан ажыр 350 центнер сүтү садарын ажыл-ишчилер хүлээнген.

Х. КАРА-ООЛ.

Колхозчулар деткип тур

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажыл-ишчилериниң хөй кижи киржикчилиг хуралы болуп эрткен. Аңаа ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле партияның XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалашкан. Бо дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киргизиниң эргелекчизи Т. Ликтан кылган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Директиваларының төлевилелинде айыткан кол-кол сан-чурагайларга илеткелчи доктаап, районнуң, колхозтуң сорулгаларын айыткан.

— Директивалардың төлевилелинде айыткан бүгү хемчеглер совет кижиниң амыдырал-чуртталгазын экижидеринче угланган. Ол дээш Коммунистиг партияга өөрүп четтиргенимни илередип, аңаа харыы кылдыр улам эки ажылдаарымны хүлээдим — деп, хойжу Белекмаа Бады чугаалаан.

Хуралга колхозтуң бухгалтери Балдан Карый-оол, колхоз даргазы Уйнук-оол Төмүр-оол санал бергеш, Директивалардың төлевилелин үүлүгзүнүп көрүп, тоску беш чылдың баштайгы чылында кылып чорудар ажылдарны тодаргай айтып, ону хуусаа бетинде күүседиринче колхозчуларны кыйгырган.

МӨГЕН-БҮРЕНЧИЛЕР СОРУК КИРГЕН

Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозтуң ажыл-ишчилери төрээн Коммунистиг партиязының XXIV съездизинге төлептиг белектерлиг ужуражыр дээш хайыышкыныг ажылдап турарлар.

Ниитиниң малын кыштан хүр-мөнди ажырар дээш демиселди калбарткан. Колхозта 9800 төрүүр хойнуң 6200 бажы хураганнапкан, оон 6206 хураганны алгаш, онча-мөнди доруктуруп турар. Малдың чаш төлүн чидириг чокка ажаан алыры-биле 48 сакманщиктерни кыштагларже чоруткан.

Чаш хураганнарны мөнди камгалап алыр дээш хойжуларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Мурнакчы хойжу Хүлер-оол Конгаржап төрээн 280 хоюнуң хураганнарын бүрүү-биле ап, мөнди доруктуруп, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол ышкаш хойжулар Иргит Комбу, өскү кадарчыны Салчак Сагаан олар 185-тен 265 анай-хураганны ап, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Колхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездиниң ажыттынар хүнүнге утку-штур школа, эмнелге болгаш уруглар албан черлеринге одаар ыяш белеткээр талазы-биле ажыл калбарган. Бо хүннерге чедир 900 кубометр одаар болгаш 500 кубометр тудуг ыяжын тайгада белеткээн. Март 25-ке чедир 500 кубометр тудуг материалдарын тудуг шөлүнге чедирер сорулга салдынган. План өзугаар 12 чуртталга бажыңын тудар, ам дөрт бажыңның тудуун шалыпкын чоруда берген. Тудуг материалдарын болгаш одаар ыяш белеткелиннде мурнакчыларның саны хүн келген тудум өскен. Оларга Салчак Балдаа, Үүле Халарбаа, Василий Маңзыр, 60 харлыг колхозчу Оолак Довгак, Иргит Ширнеп болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Колхозтуң хойжуларының болгаш сарлык кадарчыларының кыштагларынга, тудуг бригадазынга ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларының төлевилелин бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып чугаалашкан. Колхозтуң ажыл-ишчилери сески беш чылда чылгы болгаш сарлыктың баш санын өстүреринин, мал кажааларының планын ажыр күүсеткеш, партия райкомунуп, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алгаш быжыы-биле тудуп турар. Тоску беш чыл планының Директивадарын таныштыр, боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, чамдык чугула хемчеглерни алырын шиитпирлээн. 1975 чылда малдың баш санын 22 мун баш чедирер, бир хойдан 1,5 кг дүктү кыргын алыр, бо беш чыл планының төпчүзүнде 2 кг чедирер. Хой малдың тарын боозадылгазынче шилчиир, Мөген-Бүрен бажынга эки шынарлыг пунктуну тударын хүлээлгеде айыткан.

Тудуг материалдары чедишпейн турарын барымдаалаш бо чылын бирээзинге-ле 400 баш хой кирер ийи кажаанның ханазын даш-биле кылыр, ол ышкаш хой кыргыыр пунктуның ханазын 2 көвүрүгү даш-биле кылырын болгаш оо км черниң оруун кылырын көрген. Сарлык малды өстүреринче улуг кичээнгейни угландырар, 100 баш төрүүр сарлыктан 90 бызааны алырын чедип алыр.

Партияның Директивалары-ның төлевилелинде улуг сорулгаларны айыткан-дыр, ол малчыннардан кызымак ажылдаарын, хөй продуктуларны бүдүрерин негеп турар.

— Мурнунда бар хойдан 1 кг 600 грамм дүк алыр дээн болзумза, бар арга-курлавырларны санап көргеш ам 1 кг 800 грамм дүктү кыргын алыр мен — деп колхозтуң мурнакчы хойжузу, коммунист Ымы-Доржу Кара-Сал хүлээнген.

К. ХЕРТЕК.

МАГАДАДЫМ

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXIV съездиниңе Директиваларының төлевилелин баштай Москвадан, оон соонда Кызылдан орус, тыва ыылдарга радиога дамчыткаанын дыңнааш, солуннардан номчуп көргеш, совет улустуң амыдыралының чаагай чоруун улам бедидеринче угланган хемчеглериниң өндүр чаагайын магададым.

Назылап кыраан пенсионердаа болзумза, оларны амыдыралга боттандырарынга чонум-биле кады идепкейлиг киржир мен.

М. МААЖЫК.

«Өөк» совхоз.

Мал ооладаашкынының медээзи

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал ооладаашкыны бо хүннерде массалыы-биле үргүлчүлеп турар. Февраль 20-ге чедир мал ооладаашкынының медээзин районнар талазы-биле көргүзерге мындыг:

Районнар	Шээр мал: Төрээн хой, өскү	Шээр мал: Алган чаш төл	Шээр мал: Оод иштинде хорааны	Инек: Төрээн	Инек: Алган бызаа	Инек: Хорааны
Мөңгүн-Тайга	16016	16031	38	—	—	—
Бай-Тайга	21829	21940	138	166	166	3
Барыын-Хемчик	19818	19879	55	241	244	—
Чөөн-Хемчик	37360	37537	64	488	490	—
Өвүр	10964	10974	26	60	60	1
Улуг-Хем	29205	29205	20	890	890	15
Таңды	4159	4159	—	588	588	17
Бии-Хем	8008	8100	49	425	425	24
Тожу	200	200	—	30	30	2
Каа-Хем	611	616	—	602	602	40
Тес-Хем	4620	4751	9	155	155	1
Эрзин	10496	10546	2	116	116	1
Кызыл хоорай Соведи	410	410	—	117	117	4
Республика ниитизиби-ле	163705	164348	401	3882	3887	108

Эрткен чылдың бо үезинде турганындан бо чылын 33 мун ажыг хураган, анай, 200 ажыг бызаа артыкка алдынган.

ПАРТИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН—МАССАЖЕ!

Чурттуң ажыл-ишчи бүрүзү беш чыл планының талазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин изиг сонуургал-биле өөренип турар. Совет кижилер партияның салган сорулгаларын боттарының хан-дамырындан тудуш ажыл-херээ кылдыр хүлээп ап турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин пропагандалаары болгаш тайылбырлаары — партия организацияларының чугула ажыл-херээ.

● МОСКВА. СЭКП Москва комитединиң болгаш Москва хоорхомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы тоску беш чылда партияның айытканы сорулгаларын тайылбырлаар талазы-биле беседаларның чижек темаларын болгаш планнарын политиктиг чырыдыышкынның кабинеттеринге, семинарларының удуртукчуларынга, политинформаторларга болгаш агитколлективтерге дузаламчы кылдыр ажылдап кылган. Бо темаларны партияның ленинчи чиңгинө шугумунуң чайыннанчак боттаныышкыны болур Директивалардың төлевилелинге, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдырал деңнелин улам ынай бедидеринге, съездиге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни, 1971 чылда күрүне планын күүседир дээш демиселге бараан болдурган.

Ында «СЭКП-ниң XXIV съездизин төлептиг утку-ур» деп делгелге ажыттынган. Чаа беш чыл планының талазы-биле Директивалардың төлевилелин, москвачыларның болгаш Москва чоогунуң ажыл-ишчилериниң съездиге алдар кылдыр алган хүлээлгелерин парлаан солуннарны делгээн. Амгы үеним шиитпирлээр өйү келген айтыгларының талазы-биле номнар, солун болгаш журнал түүлдери бар.

● КАЛУГА. 25 мун ажыг агитатор, политинформатор, лектор бүдүрүлгелер цехтеринге, албан черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларының төлевилелин тайылбырлаар талазыбиле ажылды эгелээн. Партияның бо чугула документизин пропагандалаарын областың ажылчы чоннарының мурнунга тургустунган тодаргай сорулгалар-биле холбаштырып турар.

● ОРДЖОНИКИДЗЕ. Партияның Соңгу-Осетин обкомунуң организастаан агитпоездизи даг суурларда ажылчыларга чеде берген. Пропагандистериниң аразында — хөй болук партия ажылдакчылары, эртемденнер болгаш лекторлар — республиканың «Билиг» нинтилелиниң кежигүннери бар. Колхоз клубтарынга болгаш ленинчи өрээлдерге олар партияның XXIV съездиниң Директиваларының төлевилелин эрткен беш чылда Соңгу Осетияның экономика хөгжүлдезиниң түнелдериниң дугайын таныштырып турар.

● ЯКУТСК. Якутияның хөй болук партия болгаш совет ажылдакчылары, эртемденнер болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери республиканың районнарынче аттанган. Чер-черге олар чаа беш чыл планының талазыбиле Директивалардың төлевилелин тайылбырлаар. Берг черлерде ивижилерге болгаш аңчыларга лекторлар болуктери вездеход болгаш агаар транспорту-биле чедер.

(СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИ).

Көдээ ажыл-ишчилерниң СОРУЛГАЛАРЫ

Эрткен беш чылдың чылдарында партия биле чазак көдээ ажыл-агыйның ажыктыг өөрүлдезин хандырган улуг хемчеглерни ап чоруткан. Колхозтарга, совхозтарга өске техниканы, минералдыг чемнишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин үлетпүр уламчылаан. Мелиоративтиг тудуг калбак хемчээл-биле чоруттунган. Белеткелдериң доктааттынган быжыг планнарының болгаш пландан ажыр сатканы продукцияга садып алыр бедиткен өртектериң политиказы кижилериң материалдыг сонуургалын күштелдирген, оларның чогаадыкчы идепкейин бедиткен. Бо бүгү болза шөлдериң дүжүттүүн, мал ажылының продуктуулуун бедидерин, көдээниң экономиказын быжыдарын хандырган.

Ам көдээ ажыл-ишчилериң мурнунда чаа калбак сорулгалар ажыттының турар. Партияның Төп Комитединиң бадылааны СЭКП-ниң XXIV съездизиниң беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилели көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын интенсификастаарынга үндезилээш, ону улам ыңай хөгжүдериниң тодаргай, эртемге үндезилээн программазын айыткан. Эрткен беш чылдың-биле дөңнээрге, продукция бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин 20—22 хуу көвүдедири көрдүнген. Ол болза амыдыралдың бодунуң, бистиң улустуң эрге-ажыктарының негеп келгени бирги чергенің сорулгазыдыр. Ону күүседири—чонның аъш-чемге өзүп турар хереглелин улам долузу-биле, аъш-чем болгаш чиик үлетпүрүң чиг-этбиле четчир кылдыр хандырарын чедип алыр.

Директиваларның төлевилелдеринде айыттынган хөй сорулгаларның аразында чер ажылдакчыларынга көл үүл тарааны бүдүрерин көвүдедири болур. Улустуң чугаалажып турарында ышкаш, тараа хамыктың чугулазы, көдээ экономиканы хогжүдериниң болгаш быжыглаарының үндезини. Чаа беш чылда чуртка тарааның чылда ортумак чыылдазы 195 миллион тоннадан эвээш эвес болур. Ол болза тараа культураларының дүжүттүүн, эвээш дизе-ле, гектардан-на дөрт центнерге бедидерин негеп турар. Тараажылар ындыг харыысалгалыг онаалданы күүседин шыдаарлар бе? Чугаажок шыдаарлар. Дүжүтту көвүдедириниң курлавырлары чер болганда аажок улуг.

Чижээ, Россия Федерациязынга тараа культураларының эң дээре сорттарының тарылгаларын ам үеде 4—5 миллион гектарга калбартып турар. Специалистериң саналгазын ёзугаар алырга, ол бүдүн чартык—ийи миллион тонна тарааны немей бээр. Тараа бүдүрериниң көвүдедириниң өске бир чугула аргазы болза, республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга эрткен чылдарга бодаарга, хөй минералдыг чемнишчидилгелерни үндүрүп бээрибиле холбашкан. Бир эвес тараа болгаш мал чеми культураларың тарылгаларынга бүгү нормалап белеткээн чемнишчидилгени чөп ажыглаар болза, база ийи миллион тонна тарааны немей алыр. Өске-даа эвилелдешкен республикаларда ындыг курлавырлар база бар болуру билдиңгир. Ындыг турбуже олар чамдыкта чогумчалыг ажыглаттынмайын турар. Сибирниң, Соңгу Казахстанның, Ортаа Азияның чамдык колхозтарында болгаш совхозтарында үрезиннерни ам-даа эмгелеп албаан, хөй тараалар өл-шыктыг болгаш боктуг болуп турар. Минералдыг чемнишчидилгелер өөртүп эккелген пунктуларда үр-ле чыдар болгаш ажыл-агыйларже өөртүп албас таварылгалар ховар эвес. Шак ындыг организас чок чорук дүжүтке багай салдарны чедирип болур.

Тараа ажыл-агыйын быжыглаарынга улуг рольду суттарылгалыг чер ажылының району ойнаар ужурлуг. Чурттуң кандаачал болгаш чартык кандаачал зоналарында улуг делгем шөлдерни суттарынга санап таарыштырган күүлүг мелиоративтиг системаларны тудуп турар. Украинаның мурнуу талазынга, Соңгу Кавказка болгаш Поволжьеге бараанның тарааның магадыладыг бүдүрүлгезиниң улуг баазазы тургустунар. Ол тудутта күрүне эвээш эвес акша-көреңгини чарыгдаар. Тараажыларың хүлээлгези—суттарылгалыг шөлдерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаары, бо чылын-на оларга бедик дүжүтту өстүрүп алыр төлөөде, улуг күженишкиннерни үндүрери болур.

Партия болза көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелдериниң быжыг планнарының болгаш оларны күрүнеге пландан ажыр сатканы дээш ажыл-агыйларга материалдыг деткишкиниң принциптерни хевээр арттырарының эргежок чугулазын көрген. Ынчаарга барааның тараа бүдүрүп турар колхоз болгаш совхоз бүрүзү, область, край, республика бүрүзү чүгле быжыг планны күүсеткен турарын эвес, харын беш чыл иштинде күрүнеге пландан ажыр 35 хуудан эвээш эвес тараана сатканы турарын чедип алыр. Пландан ажыр продукцияны бедиткен өртекбиле садып алыры ажыл-агыйлаңа экономика талазы-биле дыка ажыктыг болур. Ол чорук ниитиниң бүдүрүлгезин бүгү хемчег-биле хөгжүдеринге, ооң ажыктыг чоруун бедидеринге көдээниң ажыл-ишчилериниң күзел-соруун бедидер.

Беш чыл планының чылдарының дургузунда бистиң көдээвис хөй санныг чаа машиналарны болгаш чепсектерни, тудуг материалдарын болгаш химикаттарны алыр. Көдээ ажыл-агыйга электроэнергияның хереглели дыка өзер. Хөй куш үнер ажылдарга, ылаңгыя мал, ногаа, сад ажылы ышкаш, ындыг нарын адырларга механизастаашкын моон соңгаар улам калбарар. Көдээни техника-биле хандырбышаан, күрүне болза колхозтар, совхозтар машина бүрүзүн шын эдилээн, ону ажыл-агыйжы кадагалаарын болгаш ажылгаан турарын база санап турар. Чамдык районнарда техниканы кам-хайыра чок көөр, ону багай ажыглап турарын демдеглезе чогуур.

Бо хүннерде көдээниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин ханы сеткил ханышкын-биле өөренип, чугаалажып турар. Ол эң чугула политиктиг документини чаңгыс үй-биле үүлдүгүнүмүшаан, олар чаа социалистиг хүлээлгелерни ап, көдээ ажыл-агыйны канчап-ла дүрген хөгжүдер, беш чылдың баштайгы чылын эки чедишкиннер-биле демдеглээр дугайында хөй өртектиг саналдарны чугаалап турарлар. Партия организациязы болза, кандыг-бир ажыл-агыйларың, адырларың, бригадаларың болгаш фермаларың ажыл-чорудулгазында четчестерни ажып эртериче көдээниң ажыл-ишчилериниң кичээнгейни мөөңнезе чогуур.

Директиваларың төлевилелинде айыткан сорулгалар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү звеноларынга ажыдың деңнелин бедидерин негеп турар. Массаларың чогаадыкчы идепкейин, бүгү улусчу социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдериниң улуг ужур-дузазын партия айтып турар. Ам, чер ажылдакчылары болгаш малчыннар СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы элчегни чорудуп турар үеде, партия организациялары, көдээ коммунистер бүдүрүлгениң чаартыкчыларын бүгү талазы-биле деткиир, хожудан турар коллективтерге ажыдың темпизин дүргедириңге тодаргай болгаш боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиг. Мал кыштагладымышкының чедишкиниг эрттирер, часкы тарылгага белеткелди кыска хуусада доозар дугайында онза сагыш салыр херек. Ол дээрге амгы үеде партия организацияларының көдээде онза кичээнгей салырын негеп турар эң шалычы участоктары болур.

Бүгү совет кижилерде ышкаш, көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг ажыл-херектер бар. Коммунистиг партияның чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйның мурнунда тургускан сорулгаларын алдарлыы-биле боттандырарынга олар бүрүн шинтиргилер.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Парторганизациялар болгаш политөөредилге

Коммунистерниң марксизм-ленинчи өөредилгезин, идепкейлиг дадыгыышкынын экижидери — парторганизацияларының кол сорулгаларының бирээзи. Партияның XXIII съездизиниң салган ол сорулгаларын кызымаккайы-биле боттандырбышаан, олар партийжи чырыдыышкынның бүгү системазын коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазының негелдезинге дүүштүр тургузар дээш чамдык ажылдарны кылган.

Партия чырыдыышкынынга коммунистериң билииниң аайы-биле чадалай тургускан чаа системаны киргген. Оон бээр бен чыл ашкан. Ол система чуртта бүгү партия организацияларының политиктиг ажылында быжыы-биле киргген. Ооң ужур-дузазы аажок улуг.

Партийжи чырыдыышкын эге, ортумак, дээди звенолардан тургустунган. Аңаа үүгле коммунистер эвес, харын партия кежигүнү эвес активчилерни хаара туткан. Чижээ, чаа өөредилге чылында бистиң республикада партийжи өөредилге системазында 16 муң ажыг кижи өөренип турар. Оларның барык чартык кезии партия кежигүнү эвес активчилер. Үүс-үүс коммунистер, мурнакчылар, партии болгаш советтер активи партийжи чырыдыышкында кол өзек апарган. Мурнунда турар улуг сорулгаларны шинтиргилээрде партия организацияларының даанныр улуг күжү олар. **Политөөредилге — партия организацияларының кадрлар-биле ажылының бир чугула хевири.**

Партийжи өөредилгениң идей-политиктиг болгаш организастыг деңнелин бедидерин бүгү партия организацияларындан СЭКП ТК доктаамал негеп турар. **Партийжи чырыдыышкын — партия организацияларының идеологтуг ажылының кол звенозу.** Ооң идейлиг деңнелин, организастыын бедидери, ону дамчыштыр идеология ажылының өске-даа хевирлерин чогуур деңнелче көдүрер арганы берип турар.

1970—1971 өөредилге чылынан эгелээш, партийжи чырыдыышкын системазынга чаа немелдерни киргген. Эге звенога экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир тускай курсту, ортумак болгаш дээди звеноларның өөредилге программаларынга экономиктиг чугула айтырыгларны немей өөренири көрдүнген. Политиктиг билиин бедидеринче ажылчы чоннарны сонуургалын ол улам хайныктырган, политөөредилгениң амыдырал-биле холбаазы быжыгын турар.

Бо өөредилге чылының ийиги чартыы эгелээн. Политшколалар болгаш теоретиктиг семинарлар чылда өөренип эртер ужурлуг программазының кайы хире кезин эрткениг? Ооң идейлиг деңнели, организастыы кандыгы? Өөредилге чылының төнчүзүнге чедир чүү кылза чогуурга?

Политчырыдыышкынның бүгү звеноларынга кол материалдарны апрельдің эгезинге чедир өөренип доозар ужурлуг. Үүл дизе, ооң соңгаар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын, чаа беш чыл планының Директиваларын өөренир болгай. Ынчангаш политшколаларның өөредилге программаларын чедишкинниг доозар дээш шыңгыы негелделіг, план ёзугаар ажылдаары партия организацияларындан, пропагандистерден негеттинер.

СЭКП Тыва обкомунуң XI пленуму политчырыдыышкында четчестерни чайладырын, политөөредилгени кичээнгейниң төвүнге тургузарын негээн. Пленумнуң шинтиргилерин амыдыралга боттандырар дээш өске чер-черде партия организациялары боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

Кызылдың туберкулёз диспансеринде партия организациязы (секретары Т. Ооржак) политөөредилгени дээштиг удуртган. Коллективте, ооң салбырларында 4 политшкола, 1 теоретиктиг семинар ажылдап турар. Партия организациязы оларның ажылынче кичээнгейни салыы, боттуг дузаны чедирип келген. Чаа өөредилге чылы эгелээнден бээр партбюрога болгаш коммунистерниң ниити хуралынга политөөредилге дугайында айтырыгны ийи удаа чугаалашкан. Пропагандистериң өтчеттарын аңаа дыңнаан. Партбюро кежигүннери график ёзугаар кичээлдерге үргүлчү олуржур. Партийжи удуртулганы болгаш контрольду ынчаар тургусканы эки түңнелди берген. Ында дыңнакчыларның өөредилгеге соонуургалы, идепкейи бедик.

Кызылдың туйбу заводунда, харылзаа белдириниде, «Көк-Тей» совхозта, аэропортта болгаш өске-даа партия организациялары политчырыдыышкынга удуртулганы соолгу үеде экижиткен.

Удуртукчу кадрларның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинче онза кичээнгей салырын партия обкомунуң пленуму сүмелээн. СЭКП Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды райкомнары удуртукчу кадрларга экономиктиг семинарларны организастааны таарымчалыг. Аңаа өөренир материалдарны районнарның, ажыл-агыйларның экономиказының чижектерибиле холбап турар.

СЭКП Улуг-Хем райкому колхозтарда болгаш совхозтарда ортумак звенонуң удуртукчулары: бригадирлериниң, ферма эргеленчилериниң, салбырларның агрономнарының, зоотехниктериниң, мал эмчилериниң өөредилгезин организастаан. Олар көдээ ажылагыйның экономиказын өөренир улусчу университетте хаара туттунган. Шупту 40 кижи. Кичээлдер айда бир удаа болур. Баштай ниити лекцияларны номчуп, а херек апарганда боттарының ажылының адырлар аайы-биле тускай лекцияларны дыңнаар. Район бүрүзүнде ортумак звенонуң кадрларынга ындыг өөредилгени организастаар болза кончуг таарымчалыг.

Удуртукчуларның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң үстүнде айыттынган хевирлери оларның ажылынга улуг идигни бээр.

Ынчалзажок ук өөредилгениң программазында эргеледіл болгаш удуртулганың кол-кол принциптериниң, удуртукчуларның чөп-биле ажылының методтарының, хевирлериниң дугайында темалар чок бооп турар. Ылаңгыя аныяк кадрларга бо айтырыглар онза чугула. Олар ону өөредилге черлериниге өөренип эртпейн турары билдиңгир. Ындыг айтырыгларны немээри чугула.

Удуртур кадрларың политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинче кичээнгей чамдык районнарда кошкак. Чижээ, эрткен чылдың октябрьда партияның Тожу райкомунуң болгаш «Тоора-Хем» совхозтуң удуртур активинге ийи экономиктиг семинарны тургузарын шинтиргилээн турган. Баштайгы кичээлдерни олар үүгле январьда, өөредилге чылының ийиги чартыы-биле деңге эгелээн. СЭКП Эрзин райкому бо өөредилге чылында ындыг тускай өөредилгени организаставаан. Республиканың Садыг министерствозунга политиктиг өөредилге бо чылдың январьга чедир эгелевээн. Өске-даа черлерде ындыг четчестер бар. Политиктиг өөредилгени удуртурда ой-ойде кампания хевирлиг шуугаашкын кылыр, ооң соксап каар, доктаамал кичээнгей салбас чоруктар эвээш эвес.

Партчырыдыышкынның материалдыг баазазы калбарган. Өөредилге номнары болгаш методиктиг номнар ном садыгларында, библиотекаларда четчир. В. И. Ленинниң чогаалдарын тыва дылга үш томнуг кылдыр үндүргени тыва дылда өөредилге материалдары-биле партия чырыдыышкыны колдуунда хандыртынган. Парторганизацияларның чугула сорулгаазы болза, библиотекаларның, ном садыгларының ажылын сонуургап, политиктиг литературалар пропагандазынче кичээнгейни күштелдирери болур.

Библиотекалар пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга улуг дузаны чедирер аргалыг. Кызылда Н. К. Крупская аттыг библиотека улуг ажылды кылган. «Партия өөредилгезинге дузаламчы» деп булуңну организастаан. Партияның, комсомолдуң политчырыдыышкын системаларында өөренип турар темаларга хамаарыштыр үнген чаа номнарның, журналдарда парлаан чүүлдериниң, методиктиг номнарның даңзызын ында көргүскен. Библиотека ажылдакчылары консультацияларны берип турар.

Партийжи чырыдыышкынга төөгү киноларын, диафильмнерни, өске-даа көргүзүг материалдарын ажыглап турарыыс ам-даа четпес. Чамдык райкомнарда техниктиг херекселдер ажыглал чок, шыгжалда чыдар. Бо четпестерни чайладыр дээш СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политчырыдыышкын бажыңы хемчеглерни ап турар. Райкомнарның пропаганда киллдистерининг ажылдакчыларының тускай семинарын февральда эрттирген.

Ынчангаш коммунистериниң болгаш активтиң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң идей-политиктиг болгаш организастыг деңнелин бедидер, ону амыдырал-биле чедишкиниг холбаар аргалар бар.

М. МАШПААДАЙ,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политчырыдыышкын бажыңының директору.

Кичээлдер организастыг

«Шекпээр» совхозтуң төп Биче-Тей салбырында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада 35, эге звенонуң политшколазында 25, ында школаның башкыларында теоретиктиг семинарда 30 дыңнакчы өөренип турар.

Дыңнакчылар О. Белек-оол, К. Дегүс-оол, К. Көк, М. Мандарин, А. Биче-оол, К. Ооржак олар кичээлдерге эки белеткелдиг келгеш, долу харыыларны берип, идепкейлиг өөренип турар.

Партия чырыдыышкынының системазынга чаа өөредилге чылы эгелээнинден бээр эге ортумак, дээди звеноларның бүгү политшколаларынга 15—16 кичээлди эрттирип, өөредилге программазын чедишкиниг шинтээдип ап турар.

М. ЧҮЛДҮМ.

ХУРАГАННАР НЕМЕШПИШААН

«Тес-Хем» совхозтуң хойжулары партияның XXIV съездизинге чедишкиниг ужуражыр сорулга-биле бо үеде кужениишкиниг ажылдап турар. Оларда кыштаглаашкын эки эртин, чаш хураганнар хүн бүрү немежип турар. Амгы үеде совхозта 2437 хой төрээн, оон 2462 хураганны менди алган. Ооң иштинде Александр Моңгалбин бригадирлээн № 2 хойжу бригадада төрээн 678 хойдан 703 хураганны алган.

Моңгалбинин кадайы Моңгалбин Саар Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны. Бо өг-бүленің ажаап турар коданында олча база хүн бүрү көвүдеп турар. Төрээн 270 хойдан 292 хураганны алган.

К. КАЛГА-ХӨӨ.

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының Өлеңде хойжу бригадазының хою оолдан эгелээн. Бригаданың төрүүр 1681 хоюндан 1003 хой оолдаан, ооң 1020 хураганы менди.

Коммунистер Д. Быстан-оол, К. Хөөкүй-оол олар төрээн хоюнуң хураганнарын бүрүн камгалап алган. Ниитиниң малынга бригаданың белеткээн чеми четчир, кодан бүрүзүнде сакманщиктерни быжыглаан.

О. ДОРЖУ.

• • •

Учумнуң чымчак «алдыны»

Красноярски край. УАЧД-ның хөй дакпыр киржикчизи — хой ажылының талазы-биле Учумда күрүнеиң уксаажыдылга заводу Сибирьде хоочун ажыл-агыйларның бирээзи болгаш ук черниң дүгүнүң шынары база продукциязы куду хой малының уксаазын экижидериниң кол пунктузу болур.

РСФСР-ниң алдарлыг зоотехниги Дмитрий Степанович Зайцев ол ажылды хөй чыл дургузунда удуртуп келген. Ол болгаш база өскедаа эштер чурттун өске районнарындан эккелгилээн мериностар-биле ук черниң хойларын хайнакташтырып тургаш, бедик продуктулуг чиңге нарын дүктүг уксааның хойларын остүрген. Ону учум хевириниң красноярск уксаазы деп адаан.

Ол уксааның хойлары чылда беш килограммдан хой дүктү бээр. (1940 чылда ук черниң бодунуң уксаазының хойлары 3,7 килограмм дүктү бергеи). Төрүүр хойнуң деңзили—58 килограмм, будурукчу кошкарның — 120 кг. Кошкарлардан чылда ортумаа-биле 12,5 килограмм, чамдык онзагайларындан 16—17 килограмм чедир чиңге нарын дүктү ап турар.

Эрткен беш чылда ол завод Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң янзы-бүрү ажыл-агыйларынга бодунуң өстүргени 13218 хураганны саткан пүкпе азы бо талазы-биле сайгарылга планын 125 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТАРДА: заводтуң кол зоотехниги П. П. Филонова, уксаалыг аныяк кошкарларның коданы.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

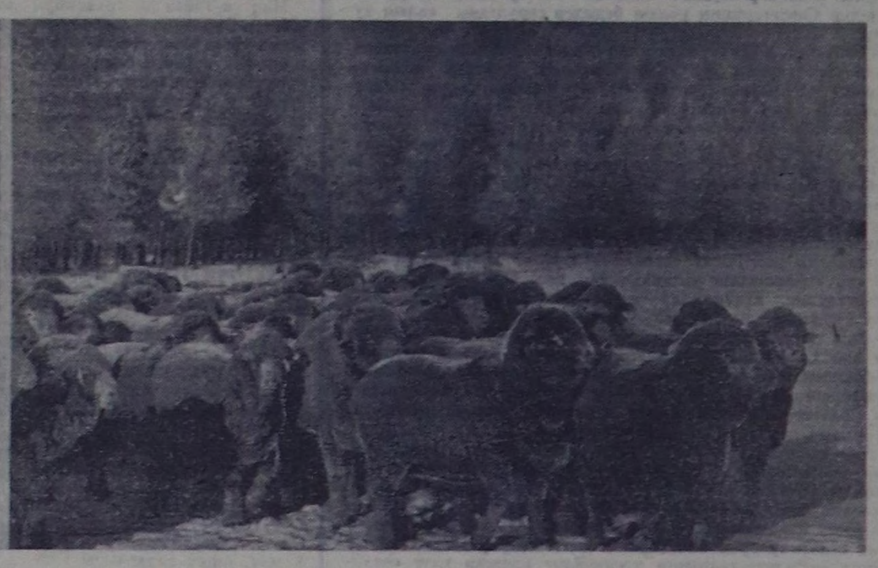

Малчын адашкыларның өөрүшкүзү

59 харлыг коммунист Ховалыг Оолакаевич Семчит-оол ам 14 чыл хой малдап турар. «Улуг-Хая» совхозтуң аныяк малчыннарының бирээзи Ховалыг Семчит-оолович Бада ооң оглу. Адашкылар амгы үеде Эъжиниң Коъш-Өдек деп черде кыштаглап орарлар. Кайызының-даа коданында төрүүр үш чүс бежен ажыг хой бар. Олар хойларын февраль-март айларда массалыг оолдаар кылдыр-тарын боозаттырып алган. Сөолгү хүннерге чедир малчын адашкыларның коданнарында каттыштыр 209 хой оолдаан, массалыг оолдаашкынга белеткел эки болганындан төрүттүнген чаш мал бүрүзү онча-менди доругуп турар.

Хойжу адашкыларның баштайгы олчазынга база бир өөрүшкү немешкен. Ол үүл дээрге, бригадир Ховалыг Чалбаевич Көк-оол чоокта чаа оларның кыштаанга кээп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныштырган. Бригадир оон аңгыда, совхозтуң 1971 чылда ажыл-агый сорулгаларынга доктаап, чаа беш чылдың баштайгы чылында хойжуларның мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарын база чугаалаан.

Хойжу адашкылар болгаш амгы үеде оларда дузалажып турар кадарчылар, сакманщиктер СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажыттынар үеви — март айның төнчүзүнге чедир чаңгыс-даа чаш мал ышкынмазын хүлээнгеннер.

Апрель 17-де—

КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). СЭКП-ниң XXIV съездизинге болгаш Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге алдар болдуруп, апрельдің 17-ниң хүнүн субботник кылдыр чарлаан москвачыларның эгелээшкинин Өвүр районнуң ажыл-ишчилери үүлдүгүнүп деткээн.

«Кызыл тук» колхозтуң ажыл-ишчилериниң участоктар аайы-биле хуралдары болуп эрткилээн. Колхозчулар субботникке чаңгыс кижи дег организастыг киржирин шинтиргилээн.

Ол хүн уруглар болгаш культура албан черлериниң, эмнелгениң келир чылдың сезонунда оттулар 300 кубометр ыяжын белеткээринге 150 кижи киржир. Ыяш сөөртүлгезинге колхозтуң он автомашиназын киирер. Көк-Тейде, Саглы-Бажында хойжу бригадалар кежигүннери бир-бир хой кажааларын тудар.

Субботник хүнүнде ажылдаан хөренгини чаа беш чылдың фондузунче шилчидер.

АНЫЯК КОММУНИСТЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

Бистиң районнуң партия организациязының барык чәрби чеди хуузу аныяк коммунистер. Оларның ортузунга ажылды ажыктыг кылдыр чорудары, улам сайзырангайжыдары — партия организацияларының мурнунда чугула сорулга.

Ажыл-агый, будурулге, албан-организация черлеринде партияның болгаш комсомолдуң политболгумнери, политшколалар, семинарлар ажылдап турар. Ында хөй-хөй аныяк коммунистер хаара туттунган.

Партия райкому аныяк коммунистерниң тускай өөредилгези, сургаалдалыг хуралдарын чыылдырып келген. Бо ажыл оларның идейлиг дадыгыышкынына, политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүреринге улуг ужур-дузалыг. Аныяк коммунистер Алдын-оол Соян болгаш Кинаа Ыңаалай олар «Чаа орук» колхозтуң № 1, 2 хойжу бригадаларының бригадирлери. Ол коллективтерге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидип, ажыл-ишти сагыш човангыр организастап, көскү чедишкиннерни чедип ап турар. Ылаңгыя эш Соянның бригадазы төрүүр чүс хойга онаштыр 1968 чылда 80, 1969 чылда — 109 болгаш 1970 чылда — 95 хураганны менди камгалап ап, дорук-турган. Ол ышкаш бир хойдан-на 1968 чылда 2 кг, 1969 чылда 2,7 кг, 1970 чылда 3,2 кг дүктү кыргып алган. Районда аныяк коммунистерни ажыл-агыйларның харыысалгалыг участоктарында таарыштыр тургускан. Оларның иштинде мал ажылының ёзулуг мастерлери бооп, ажыл-агыйынга улуг орулганы киирип келген эштер хөй.

Чаа өөредилге чылында аныяк коммунистер өөредилгезинде 77 кижи хаара туттунган. Оларның 16-зы дээди, 6-зы дооспаан дээди, 38-зи ортумак эртемниг. Чон ортузунга масса-политиктиг ажыл чорударда партия организацияларының даанныр улуг күжү ол. Аныяк коммунистерден 80 ажыг кижи агитаторлар болгаш пропагандистер, 33 кижи «Билиг» ниитилел эге организацияларының кежигүннери. Чер-черлерде ажылчы чоннар ортузунга лекцияларны, беседаларны кылырынга оларны хаара тудуп турар. Ынчалзажок лекция пропагандазынга аныяк коммунистерни идепкейлиг киириштирер ажылды ам-даа экижидери негеттинип турар.

Районда аныяк коммунистерниң иштинде эге болгаш дооспаан ортумак эртемниглер эвээш эвес. Ол хиреде кежээки школада олардан чүгле 12 кижи өөренип турары четпес. Партийжи өөредилге четкизинде 42 аныяк коммунист хаара туттунган.

Эрткен өөредилге чылының төгезинде бүгү аныяк коммунистерниң хуралын чыылдырган бис. Девискээр аайы-биле оларның өөредилгезин 2 ай болгаш-ла бир удаа эрттирип келдивис. Районда хөй-хөй партия организациялары ол өөредилгениң организастыын, аңаа аныяк коммунистерниң бедик идепкейлиг чоруун хандырып, кызымаккай ажылдаан. Ылаңгыя «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарда, райпода, район эмнелгезинде партия организациялары (секретарлары А. Дамдын, С. Самдан, К. Яндаа, Г. Аракчаа) аныяк коммунистер ортузунга ажылче, оларның өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып келген.

Моон соңгаар аныяк коммунистериниң чүгле хуралдарын эрттирер эвес, харын өөредилгезин улам сайзырангайжыдар, оларга тускай даалгаларны бээр, күүселдезин хынаары районда партия организацияларының чугула сорулгазы. Чамдык партия организацияларының хүрээлениң өстүрер талазы-биле ажылында улуг четпестер бар. Бодун эки белеткевейн, кандидаттан СЭКП кежигүнүнге кирип шыдаваан эштер безин бар.

Аныяк коммунистерниң өөредилгезин ийи ай иштинде бир удаа эрттирер ажылды улам идепкейжидерин партия райкомунуң бюрозу шинтиргилээн. Бо чорук партияның хүрээлениге ажылчыннарын, колхозчуларын, интеллигенцияның эң-не мурнакчы кижизин хаара тудар, оларны кижизидериге улуг дузаны чедирер.

В. ИДАМ,
СЭКП Эрзин райкомунуң инструктору.

Канчаар эдип ап болурул?

Партия өөредилгезиниң четкизинде кичээлдер эгелээ-ле беш ай эрткен. Ам политшколаларның организастыг байдалы эжижип, дыңнакчыларның идепкейи бедип, тус-тус эртемнер аайы-биле элээн хөй темаларны олар өөренген. Азы ескээр чугаалаарга, өөредилге системажып, чаңчыл апарган.

Ындыг бодал-биле Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда политшколаларга бардым. Колхоз төвүнде үш политикитиг школа бар: эге звенода ийи, ортумак звенода бир. Пропагандистер четче. Дыңнакчыларны эртем-билииниң аайы-биле өөредилгениң бүгү хевирлеринде хаара туткан.

Политикчээлдер неделя санында понедельникте болуп турар.

БИРГИ ПОНЕДЕЛЬНИК

Үш школаның кичээлдээр чери — колхозтуң конторазы. Кежээкиниң беш шакта кичээлдер эгелээр. Дыңнакчылар уурук-суурук кээп турган. Ынчалза-даа олардың эвээжин дораан эскерип кагдым—даңзы өзугаар үжен ажыг кижи болгай. Ол хүн хыналда кылып чораан партия райкомунуң ажылдакчылары пропагандистер-биле, келген дыңнакчылар-биле чугаалажып, элээн үр манаан. Бо дээрге, дөрт дугаар кичээл. Пропагандист Г. Төгүс-оол кичээл эрттирери-биле бөгүн бир дугаар келген. «Ооң мурнунда, өөредилге эгелээрде, колхозтуң экономизи Кызыл-оол пропагандистээр дээн чүве—деп, дыңнакчылар тайылбырлады. — Ынчалза-даа ол келбес кижи чорду. А сөөлгү үш кичээлди парторг В. Ламбың эрттирген, олам экзаменнер дужаап чоруй барган, чок.»

— Дыңнакчылар каш кижил? Журналынар бар бе?

— Белгүмүвүс даргазы бөгүн чок, журнал ында. Он ийи хире кижи бис.

Келген дөрт дыңнакчы-биле ынчаар чугаалаштывыс. Өске дыңнакчыларның келбейн барган чылдагааны эки-ле биллиннмес. Кажан кичээлдер болганыл, кандыг темалар өөреткенил даңзаны тодарадып ап шыдавадывыс.

— Бөгүн бодум база белеткенип албаан, дыңнакчылар база эвээш-тир—дээш, пропагандист онаалга бергеш, улуун тарадыпты.

Өске эге политшколаның кичээли шуут болбайн барды. Ында В. И. Ленинниң намдарын, ажыл-чорудулгазын болгаш политикитиг билиглерниң үндезиннерин өөренип турар. Кичээл үскениниң чылдагааны чаңгыс: дыңнакчылар чыылбаан.

Ол хүн кичээл эрттирер пропагандист С. Салчак бир дыңнакчы-биле ийилээн элээн үрле өскелерин манап, мынчаар чугаалажып ордулар: «Оода 4-5 хире кижи чыылган болза...» Дыңнакчылар чыылбаан.

Ортумак звенонуң политшколазы бухгалтериялың делгем өрээлинге чыглып, өөренир. Бөгүн ында шөлээни кончуг: 4 кижи кичээлдеп олур. Үчүле бөгүн ындыг эвээш кижи келгени ол ирги бе? Журналды көрүптээли. 11 кичээл эрткен, 11 дыңнакчы бар. Октябрьда кичээл бүрүзүнге 6-дан хөй дыңнакчы олурбаан, ноябрьда—4-5, декабрьда—кичээл болбаан, январьда болган чаңгыс кичээлге 4 кижи олурушкан. Бөгүн база дөрт. Он ажыг катап болган кичээлдерге үргүлү кээп турган дыңнакчы чок: шуптузу эвээш, хөй-даа санныг болза, үзүп турган болду. Ында үш пропагандист бар. Олар журналга демдеглелдер кылбайн турар, ында үчүле үш кичээл бижиттинген.

ИЙИГИ ПОНЕДЕЛЬНИК

Бешки кичээл. Даңзыда 14 дыңнакчының аттарын бижээн. Айтырып, чугаалажып көөрге, шуптузу кичээлге кээп болур аргалыг. Үчүле III. Сырат мал кадарын турар, база бир кижи узун хуусаалыг шөлээде. Бөгүн 8 дыңнакчы өөренип келген—демдеглелдерден алырга, эң-не хөй дыңнакчы чыылганы бо. Аанакайн-на, 4-5 кижи кичээлдээри чаңчыл апарган. Октябрь 5-тен эгелээш, барыкла понедельник санында дыңнакчыларның келгенин демдеглеп турган, ынчалза-даа пропагандист үр үеде кичээл эрттирбейн турган. Ында база-ла кичээл үспээн дыңнакчы чок. Оларның бирээзи К. Луду чаңгыс-даа катап келбээн, ясли-сад ажылдакчызы М. Матсыл база ховар келир дыңнакчы. Пропагандист чаа тема тайылбырлан эгеледи. А бо үүл?

— Ниитилел-экономиктиг формациялар болза... — деп, башкы тайылбырлап олур.

Ийи-чаңгыс-ла кижилер ыдыраштарлыг, демдеглелдер кылып орар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кичээл эренгей хевирлиг-дир.

Эге политшколаның пропагандистери С. Салчак, И. Комбу олар-биле чугаалаштым. Бөгүн база-ла кичээл үзүлген. Ийи дыңнакчы Полина Ойдуп биле Бугалдай Хүлер-оол чугаага киришти.

— Силериң бо школаңар тараар чыгап турар-дыр. Чылдагааны үүдел? Ажылының аайы таарышпас чүве ирги бе, азы үүл?

Дыңнакчыларның чугаазындан билдингени болза, черле онза чыылдагаан чок. Дыңнакчылар өөренир тура чок, чеже-даа чарлап, дыңнадып, ат салдырып аарга хоржок. Мурнунда шымбай кээп турган, сөөлгү үеде ынчап барган. 8 дыңнакчы даңзылаткан. Коммунист О. Маны-Хая биле тудуг учётчиги О. Даржап эрткен 10 кичээлдиң чаңгыызынгадаа келбээн. Өске коммунист, почтачы К. Увангур беш кичээл үскен. Доктаамал үспейн кээп турар дыңнакчы чок. Хөй дээрге-ле, беш кижи кээр. Учётчик, ясли ажылчыны, ветфельдшер, почтачы. Мындыг ажылдыг дыңнакчылар канчап неделяда чаңгыс катап өөредилгеге кээп болбазыл?

Ортумак звенога школаның пропагандизи номнарын, конспектилерин белеткеп алган, элээн үр манааш чорупту: дыңнакчылар чыылбаан.

Организас чок өөредилгениң барымдаалары мындыг-дыр. Бо дугайында партия организациязының секретары-биле чугаалашкан бис. Бюрога политөөредилгениң байдалын сайгарып көрген үүве дип ол чугаалады. Кичээл үзүп турар кижилер-биле беседаларны тус-тусунда бюро кежигүннери кылгылаан. Ынчалза-даа ол бүгүнүң дээштин эвээш болганын бо ийи өөредилге хүнү көргүскен. «Дарый хемчеглер албас болза, ат болгандыр» деп, секретарь чугаавысты түүнеди.

Өөредилгениң утка-шыпарыынче ханылавайн, колдуунда ооң организастыг талазын көөрге, четпестер хөй-дүр. Ону кандыг янзылыг эдип ап болурул? Кандыг хемчеглер алза эдил?

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» тускай корр.

ДАШТЫКЫДА

Өндүр-чаагай ажыл-херектиң ПРОГРАММАЗЫ

● **ПРАГА.** Социалистиг Чехословакияның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин кичээнгейлиг өөренип турар. Хөй үлетпүр бүдүрүлгелерде, кодээ ажыл-агый кооперативтеринде, албан черлериндe бо документини калбаа-биле чугаалажып көөрү чоруп турар.

Чехослованк-совет найырал эвилелиниң Залужи соңгучех хоорайда химия комбинадында салбырының даргазы инженер Карел Гринериниң чугаалааны:

— Бистиң комбинатка хуралдар каш удаа болган, шылгарыңгай документини—СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин ол хуралдарга өөренген болгаш чугаалажып көрген. Бистиң совет эштеривистиң планнары магалыг-дыр, ынчангаш ук планнары мурнундагызы ышкаш, база-ла боттуг үүл болган турар дээрзинге бүзүрээр бис.

Совет беш чыл бүрүзүнүң даалгаларын чедиишкиннинг күүседири—бүгү социалистиг лагерьниң, ооң иштинде бистиң Чехословакияның күчүзүн быжыглаарынга улуг салыышкын. ССРЭ-де тоску беш чыл бо орукка база бир улуг базым болган турар.

Бистиң комбинат Чехословак-совет найырал аттыг бүдүрүлгениң хүндүлүг адын эдилеп чоруур. Бис аңаа чоргаарланыр болгаш ындыг атка төлептиг болуру дээш ажылдап турар бис. Бистиң совет эштеривис болгаш өөнүктеривис-биле кады чаңгыс аай чыскаалда чоруп орарывысты билир бис. Бистиң келир кедилиг үевисти кады турбаңгыр турар бис. Бистиң кижи бүрүзү тоску беш чыл планын күүседиринге улуг чедиишкиннерни чедип алырын совет улуска сеткил-сагыжының бүгү ханызындан күзеп турар бис.

● **ПАРИЖ.** Беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелин тайылбырлавышаан, неделя санында үнер «Юманите-Диманш» солуннуң бижээни: «Чаңгыс эп-сеткил-биле үүлдүгүүнүп көргенин өзугаар алырга, чаа беш чыл планы хамыктыг мурнунда совет хамаатыларының материалдыг деңнелин улам бедидер сорулганы салган». «Делегей ареназында ам турбуступган байдалдарда Совет Эвилелиниң тайбың планнары онза ужур-дузалыг бооп турар». «Ындыг янзылыг планнар чер бөмбүрээзиниң капитал тергиндээшкининде турар ол кезиинге болдунмас. Капиталистиг чурттарның кайызы-даа хары үүдүн аажыл төлевирин бедидерин болгаш өртектерни чиигдирин хүн чурумунга турбуступ болуруп бодап шыдаар бе ынчаш?». «Ындыг херe базымның планнары коммунизмни

Репетиция чоруп тур

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАР

Кызылда ырының болгаш танцының улусчу ансамбли тургустунга-ла он чыл болганын бо чылдың январьда демдеглээн. Бо үениң дургузунда ол солун программалыг концерттери-биле республиканың ырак-чоок районнарындан ап-гыда, бистиң кожавыс Хакассияга, Красноярск крайның мурнуу районнарынга аалдап чораан.

Апрельде көргүзүп эгелээр программазын он чыл болган юбилейинге тураскаадып, дуҗаарынга белеткеп турар. Уран түүлдүң найыралдыг бо коллективи маңаа канчаар белеткенип турарын сонуургап, оон удуртукчузу, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Л. Бухтуев-биле харылзаштывыс.

— Он чыл болган юбилейге кандыг-кандыг чаа номерлерни тураскаадып турар силер? Ансамбльда хөй чылда киржип турар талантылыг артистериңер дугайын бистиң номчукчуларга сонуургадып көрүңерем, Семён Лукич?

— Чүүн-даа мурнунда ансамбльдиң тургустунуп келгениниң дугайында кысказы-биле чугаалаайн. Он чыл бурунгаар, найысылалдың бот-тывынгыр артистери дөрт баянга удеттирген хөйнүң ырыбиле баштайгы концертин көрүкчүлерге бараалгаткан. Ол хүнден бээр ансамбльдиң аттарды өзүп, уран түүлге сонуургалдыгларның эгелеп каан чаагай хөрөө чогаадыкчы орукту иезээн. Ансамбльдиң удуртукчулары болгаш киржикчилери хөйү-биле солушкан. Ынчалза-даа Николай Константинов, Надежда Симакова, Елена Никитчина, Татьяна Кара-Тоннуг ышкаш эштер оон үндезилекчилери болбушаан, амга чедир талантызын харам чокка берип турар. Чижээ, Пассажирлер АТБ-ниң ажылчыны Николай Константиновту көрүкчүлер эки билир. Ады-сураа алгып тараан алдарлыг артист-даа эвес, аная ажылчын оол бодунуң хөглүг, баштак ырлары-биле көрүкчүлерни чеже катап магададып, сонуургатпады дээр! Уран түүлге оон түткүлүн, талантызын үнелеп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп атты-даа тывыскан болгай.

Татьяна Кара-Тоннуг биле Елена Никитчина олар республиканга болгулаан фестивальларга хөй удаа киришкеннер. Оларның кайызының-даа үнери хоюг, өткүт, тааланчыг. Ылаңгыя Татьяна Тамдаковна тыва улустуң ырларын бедик мергежил-биле күүседип келген. Ам ол бот-тывынгыр композитор М. Кертик-оолдуң «Чадаана хемниң эриинде» деп чаа ырызын көрүкчүлерге бараалгадыр.

Ансамбльдиң нинти ыр болүүнде дөртен хире кижи бар. Совет композиторлар Колмаковский, Френкель, Захаров оларның «Орустуң шөлү», «Колхозчу аныяктар», «Россия дугайында ыры», «Үениң хере базымнары» деп ырларын өөренип турар. Ол ышкаш чаңгыс, ийи, үш, дөрт болгаш оон-даа хөй кижи киржикчилиг күүседиглер база бар. Аная белеткелдер тускай хүннеринде доктаамал болуп турар.

— Семён Лукич ам ансамбльдиң составының дугайында чугаалап көрүңерем! Киржикчилерниң идепкейи кандыгыл?

— Ансамбльдиң киржикчилери хөй удаа солушкан деп үстүнде чугаалаан мен. Мээн удуртуп келгеним ийи чыл иштинде улуг өскерилге болбады. Ынчалза-даа чамдык киржикчилер амыдыралының аайы-биле хоорайдан чоруур апаар болгай. Ындыг таварылгада чаа киржикчилерни киирип ап турар бис. Киржикчилериң белеткелге кээп турарында черле үзүктелиишкин чок. Неделяда үш удаа чыглып турар бис. Кижи бүрүзү озалдавайн, айыткан шагында келир-дир. Ындыг болза-даа, «Тыва тудуг» трезиниң ажылчыны Демир Аңгырбан, хоорайның харылзаа белдириниң радиооператору Геннадий Кашин, аэропорттуң экономизи Любовь Бушина, пединституттуң студентилери Раиса Данзын, Анна Чадамба оларны онзалап демдеглексээр мен. Бо эштер ансамбльда чоокта чаа кирее-даа, талант болгаш активчи талазы-биле өскелерден онзаланып турар. Ылаңгыя студент кыстар Р. Данзын, А. Чадамба оларның дуэтке ырлажыры көрүкчүлерни сонуургадыры чугаажок.

— Тыва дугайында чараш аялгалаарлыг ырларны бодуңар база чогааткан болгай силер. Программада силерниң чогаалыңар киржик ирги бе?

— Ийе, кирген. Эрткен чылдың күзүнүңде чогаатканым (сөзү-биле аялгазы) «Тываның оглу», «Улуг-Хемим шимээргеп тур» деп ырлар-биле концертти төндүрер бодал бар.

— Репертуарда көрүкчүге чаа үүлдер хөй-ле боор аа?

— Бир-ле дугаарында, ырларны хөй үннерге бедик мергежил-биле күүседип турар апарганывысты көрүкчү өскерип каар. Ол ышкаш репертуарывысты улам байдыып, оон идейлиг утказын бедидер дээш, танцы болүүнүң удуртукчузу, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Анатолий Огнев-биле алаан күжениишкиннерни үндүрүвүс. Кады чогаадып турган ышкаш, чартык шак бедик чедир ойнаваан чыткаш, доваан-на уттуруп каан.

Дараазында хөлдерге ойнаан областың профэвилелдер чөвүлелиниң төлөөзи, ийги разрядчы Моягуш Өпей-оол «Тываның аныяктары» солуниң ажылдакчызы, үшкү разрядчы Чкалов Мандыкчывы; Каа-Хемниң хомүрдаш разрезиниң инженери Дандар-оол Сарыкай (үшкү разрядчы) ийги чергенин шыдыраачызы, телестудиниң төлөөзи Кызыл-оол Калыдүүү; «Тыва септелге тудуг» чериниң инженери, ийги разрядчы Юрий Быков база-ла ийги разрядчы, радиожурналист Хертек Седении тус-тузында удуп алгылаан.

Ук маргылдааны республиканың хүндүткелдиг хоочун шыдыраачыларының бирөөзү, хөл шыдыраанның бирги категориязының шиитткекчизи Монгуш Кенин-Лопсан удуртуп эрттирип турар. Маргылдаа неделяда дөрт катап болур. Вторник, четверг хүннеринде кежээкиниң 6 шакта, субботада — хүндускүүнүң 3 шакта, воскресеньеде — эртенгиниң 10 шакта хоорайның күш-культура комитединге болуп эртер.

С. ДАНЗЫ.

«Улуг-Хая» совхозтуң төвүнден он-он, харын-даа үүс чыгам километр черде малчыннарның кыштаглары турар. Ынаар чедери ындыг-ла белен эвес. Совхозта комсомолчу-аныяктарның агитбригадазының кежигүннеринге ол шаптык болбас. Агитбригада малчыннарга доктаамал аалдап барып турар. Олар барган черинге лекция, беседаны чорудуп, концерт программазын көрүкчүлерге бараалгадыр. Хөглүг солун баштактарга, ыры, танцыга көдээниң ажыл-ишчилери өөрүүр.

Малчыннарның аалчылары

Аныяктарның агитбригадазы Эжим, Хараганыг-Хову деп черлерде малчыннарга чораан. ВЛКСМ комитединиң секретары Кара-оол Натпит-оол бистиң чуртувуста болгаш делегейде бооп турар болуушкуннар дугайында беседа чоруткан. Совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизин төлептиг уткуур дээш канчаар ажылдап турарын база чугаалап берген. Агитбригада-биле кады эмчи ажылдакчызы Нина Маспык-оол аарыглар дугайында беседа кылган. Малчыннарның уругдарының эмчи шинчилгезин чоруткан.

Комсомолчу аныяктарның бригадазы совхозтуң өске малчыннарынга база чоокта чаа чораан келген. Хайыракан салбырының бирги, ийги бригадаларының малчыннарынга партияның XXIV съездизиниң Директиваларының төлевилелиниң дугайында таныдылганы чоруткан. Партияның планнары дээрге-ле чонуң планнары-дыр, ону боттандырары дээш үлүүн киирери ажыл-ишчилериң хүндүлүг хүлээлгези дээрзин кижи бүрүзү ыяк билген.

В. АНКУДИНОВ.

Улуг-Хем район.

СЕРЖАНТЫНЫҢ МААДЫР ЧОРУУ

Польшаның Национал камгалал министерствозунуң хүнкүн үнер «Жолнеж вольности» солуннуң бирги арнында ширин шырайлыг, шериг хептиг аныяк кижиниң чүүү бар. Ол хуусаазыдан ажыр шериг албаны эрттирип турар сержант Станислав Кольчинскийниң чуруу.

С. Кольчинский шеригге он чыл бурунгаар келген. Чижине шериг албаның эрттирвеш-даа ол шериг хевиинден чарылбаан. Кады турар өөрү ону «алдын холдуг» мастер-джиш хүндүткел-биле чугаалажырлар. С. Кольчинский шериг школазын доозуп, сержант апарган, полктуң мастерскалазының улуг механиги болу берген.

Сержант Кольчинский чоокта чаа кежээ чанып бар чораан, аъш-чем магазининче кире берген. Шак орайтаан, магазинге садыгжыдан өске кым-даа чок турган. Сержант баартак чаныга чеде бергенде, хенертен артында «Холуң көдүр! Ыыттава, шимчеве» дээн түүкүн үн дыңналган.

Кольчинский ийинче быдай душкеш, көре каапларга, арнын буглап алган, ховунда пистолет тутган кижи бо турган. Сержант боданмайн-даа, арагалыг шилди дээрбечиже шывадапкан. Ол ийинче быдай душкеш, боолаан, ынчалза-даа чазыпкан. Дээрбечи садыгның акшазын далаш-биле адыштапкаш, ажык турган эжиктен үне халаан. Сержант оон соондан маңнапкан. Сержантыже удаа-дараа боолавышаан, дээрбечи херим кыдым карацгы черлеп ол-бо былдан маңнап бар чораан. Сержант ону чыпшыр четкеш, оон хөрөгээжинден сегирип алган. Ол үеде боо ыыды дыңналган. Кольчинский сактырга соолаш кынган ышкаш болган, оон соонда барып ушкан...

Балыглаткан сержантыны шериг патрулу тып алган. Ону воспитальга эккелген, ынчалза-даа эмчилер аная дуга көргүзүп ыыдаваан. Станислав кезиишкин үеинде амы-тынындан чарылган.

ПУР-нуң национал камгалал министри генерал Войцех Ярузельскийниң ат салганы допчу кажыдалда ынчаар бижээн: «Озал-ондактыг өлүп ик сеткилдиг, үлегерлиг солдаттың бистен чарып аппарды, ол амыдыралының сөөлгү минуталарына чедир шынчы солдат бооп, хамааты хүлээлгезин күүсткен...»

Маадырны Варшава хөөрүнде алдарлыгларның Аллеязында хөөржүткен. Оон адын шериг албаны эрттирип турганы кеззиниң даңазында мөңгези-биле киирген.

В. МИХАЛЬЧЕНКО,
СЭГА-ның корреспондентизи.
Варшава.

Демисел эгелээн

Хөл-шыдыраа талазы-биле Кызыл хоорайның хууда бирги чери дээш ийги болгаш үшкү чергениң шыдыраачыларының маргылдаазы хоорайның күш-культура комитединде эгелээн. Ында шупту 12 кижи киржип турар. Бо болза ийги болгаш үшкү разрядтың шыдыраачыларының Кызылдың бирги чери дээш боттарының спортчу күжүн шенежириниң эң баштайгы маргылдаазы болур.

Баштайгы салыпта бирги хөлге ийги разрядчылар Д. Салчак биле Князев олар ойнаан. Радиокомитединиң төлөөзи Салчак аты-биле ойнаан, оюнуң ортаа үеинде частырыглыг көш кылган, ол хевээр удурланыр-даа. Камгаланыр-даа аргазын оскунгаш, сад-хөө Министерствозуңу төлөөзи, Александр Князевке дөртен дугаар көште дүжүп берген. Ийги хөлге аты-биле ойнаан үшкү разрядчы, республика типографиязының ажылчыны Владимир Михиенко № 14 школаның сес дугаар классының өөренгичизи, үшкү разрядчы Иван Толпышевти удуп алган. Үшкү хөлге маргылдаада киржикчилериң эң улуг назылыы, телестудиниң төлөөзи Алексей Дүгержаа-биле 1954 чылда төрүттүнген аныяк шыдыраачы № 7 школаның чемпиону тоску классчы Станислав Лямин олар таваржы бергеннер. Оларның кайызыдаа үшкү разрядтың шыдыраачылары. Алексей Дүгержаа эге көштерде-ле мерзезин бодунуң удурланыкчызының ак тевезинге базыртыпкаш, оон удаваанда, чартык шак бедик чедир ойнаваан чыткаш, доваан-на уттуруп каан.

Дараазында хөлдерге ойнаан областың профэвилелдер чөвүлелиниң төлөөзи, ийги разрядчы Моягуш Өпей-оол «Тываның аныяктары» солуниң ажылдакчызы, үшкү разрядчы Чкалов Мандыкчывы; Каа-Хемниң хомүрдаш разрезиниң инженери Дандар-оол Сарыкай (үшкү разрядчы) ийги чергенин шыдыраачызы, телестудиниң төлөөзи Кызыл-оол Калыдүүү; «Тыва септелге тудуг» чериниң инженери, ийги разрядчы Юрий Быков база-ла ийги разрядчы, радиожурналист Хертек Седении тус-тузында удуп алгылаан.

Ук маргылдааны республиканың хүндүткелдиг хоочун шыдыраачыларының бирөөзү, хөл шыдыраанның бирги категориязының шиитткекчизи Монгуш Кенин-Лопсан удуртуп эрттирип турар. Маргылдаа неделяда дөрт катап болур. Вторник, четверг хүннеринде кежээкиниң 6 шакта, субботада — хүндускүүнүң 3 шакта, воскресеньеде — эртенгиниң 10 шакта хоорайның күш-культура комитединге болуп эртер.

С. ДАНЗЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Чарлалдар, рекламалар

Кижи бүрүзү билип алзын

Өрт, частыышкын, үер, хат-шуурган, чаъс-чайык, чаңчыл, чер шимчээшкини, одалга системазынга, суг дамчыдылгазы, канализация четкилериңе үрелиишкиннер, кожазы бажың-балгаттан суг дамчаан, ол ыш оор болгаш өске-даа болуушкуннар болганындан бажың иштиниң эт-севи узуктаттынар азы үрелир таварылгаларга магадылал кылдыр страхование органнары-биле хамаатылар көрөө чарып турар. Ол дугайын кижи бүрү билип алыры чугула.

Страхование херечилели кижиниң адынга кылдынганда бажың иштиниң эт-севи камгалаттынган деп санаттынар. Чайлагже көжүре берген эт-септи тускай көрөө-биле камгаладып болур.

Камгаладып турар бажың иштиниң эт-севиниң өртөө (эленди-зин барымдаалаар) күрүнеиниң үүрмектеп садар өртөөнден аппас болур. Көрөөни 2 айдан 6 ай болгаш чыл хуусаалыг, көрөө чарып турар кижиниң билдириишкинде көрүнген түүге чарар.

Көрөө чарарының төлевири хөй эвес, эт-септиң өртке удур ыынарын ёзугаар чылда чарган көрөөде көрүнгеннүүнүң 100 рублиге хоорайга 10-дан 20 көпеек, көдээге 20-ден 50 көпеек чедир төлөөр.

Эт-сеп узуктаттынган азы үрелген таварылгада страхование көрөөзин чарган кижи азы өг-бүлезиниң назы четпээн кежигүнү күрүне страхованиезиниң инспекциязынга болгаш милиция органынга дыңнадыр. Когаралды көрөөде көрүнгеннүүдеп ажырбайн толөөр. Оор алган эт-септиң страхованиеде түүнүүн 40 хуу ашпас хемчээлин, ынчалза-даа 3000 рубльден хөй эвестен төлөөр.

КҮРҮНЕ СТРАХОВАНИЕЗИНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Хүндүлүг номчукчу

Делегейниң хөрөөженнер Хүнү—Март 8 чоокшулап келген. Акша-бараан лотереязының байырлал таварыштыр үндүрген ойнап алыышкын тиражы 1971 чылдың марттың 5-те болур.

Чаңчыл ёзугаар, байырлалдар хүннеринде төрелдеринге, өөнүктеринге, таныштарынга байыр чедирип, белек солчур болгай.

Акша-бараан лотереязының байырлал таварыштыр үндүрген ойнап алыышкыны эң эки белек болур, ынчангаш «Москвич—412», «Запорожец»—160, ол ышкаш 800 чадаттерге, 400 телевизор, 4000 соодукчу, хеп чуур 880 машина, 1520 пылесос (доозун сордурукчузу), чөөктен болгаш дүктен кылган 3600 аржыл, 2000 хевис, 1600 суй белектер, «Красная Москва», «Вечер» деп духилер болгаш өске-даа өртектиг хөй түүлдерни ойнап ап болур.

Оон ангыда, 1-деп 500 чедир акшаны ойнап ап болур.

Шупту 9 млн. 200 мун ойнап алыышкын ойнаттынар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларыдан, магазиннерден, харылзаа черлериниден, «Союзпечать» киоскилериниден, синотеатрларының, аэропорттуң, автовокзалдарның кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР! № 7173 ТӨП АЖААЛГА КАССАЗЫ.

Тудугжуларны чалап тур бис

Күш-ажыл күрлавырларын ажыглаарының органнары бистиң республиканың найысылалы Кызылдың чаа тудугларынга ажылдаар кижилерни организастыбиле чыып турар.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЧЫЫЛДАНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Ажылдаарын күзээн кижи ийи чылдың көрөөзин чарып алыр болза, «Тыва тудуг» трестиң тудуг организациялары аная **200 рубльдиң эгитпес акша дуза-ламчызын** тускайлап бээр. Ол ышкаш көрөө чарган кижиниң доктаамал чурттап турган чериниден ажылдаар черинге көжүп кээриниң, эт-севин чедиреринің хөлезинин төлөөр.

Бот кижилерни чаагайжыны туткан общежитиеге орун-дөжек херектелдери-биле хандырып чурттадыр, ажылчыннарны ажылчын хеп чепсек-херектелдер-биле база хандырар.

Тускай мергежил чедип алыры-биле өөредилгени (ажылы-биле катай хууда база бригада аргазы-биле) аныяк ажылчыннар ортузунга организастаар.

Бот-өөредилге-биле азы кежээки өөредилге черлеринде өөренип турар ажылчыннарга таарымчалыг байлалды тургузар.

Кызылга ажылдаар күзелдиг кижилер чурттап турар чериниден үндүр бижиткен **паспорттуг, шериг билеттиг болгаш күш-ажыл дептерлиг болур ужурлуг.**

Күш-ажыл көрөөзин Кызыл хоорайдан 25 километр ажыг черде чурттап турар, 18-тен 55 чедир назылыг эр, 18-тен 50 хар чедир назылыг хөрөөжен кижилер чарып болур.

Көрөө чарарда Кызылдың Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 38 дугаар бажында Күш-ажыл күрлавырларын ажыглаарының эргелелинге, Кочетов кудумчузунда № 46 бажында Ажылга кижилер киирериниң пунктузунга, Чадаанада райкүүскомнуң ол талазы-биле төлөөлекчизинге, Кызыл-Мажалыкта райкүүскомнуң ол талазы-биле төлөөлекчизинге, өске районнарда күүскомнарның бодунга келир.

«ТЫВА ТУДУГ» ТРЕСТ.

АК=КӨЗ ЭКРАНГА

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер (орус дылга). 20.15—Техниктиг үндүрүлгелериниң информациязы. Дамчыдылга (орус дылга). 20.35—Телемедээлер (тыва дылга). 20.45—**«Сорук киргениниң караа-биле»**. Кыска фильм. 21.05—Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң концерти. 21.50—Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

22.00—Сөөлгү медээлер. 22.05—Совет республикаларының фестивали. Казах ССР. 23.30—23.40—Чапсар. 23.40—0.1.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эр улустуу. Хостуг шимчээшкиниң программазы. Франциядан дамчыдылга.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүрсени секундада 5—10 метр чедер.

Агаарның температуразы барыын районнарга 10—15, өскелеринге 15—20, Кызылга 18—20 градус соор.

Күш-культурага мергежиилиңер

Кадыкшыл—кижиге кончуг дузалыг. Чамдык кижилерниң кадыкшылын быжыглавайн, күжүн сайзыратпайн чоруурун алдепсинип, кайгап чоруур кижи мен.

1929 чылдан бээр радио дамчыдылгазы-биле гимнастика мергежилдерин кылып келген мен, а ол ажылымны ам-даа үргүлчүлеп чор мен. Эртенги гимнастика кылырым, чунарым, диш аштаарым, хүн бүрүде агаарлаарым-биле дөмей чаңчылым болган. Мергежилдерни кылырымга меңээ аажок, таарымчалыг. Гимнастика кылганымның сөөлүнде соок сугну бажымче куттунуп чоруур мен.

Бүгү-ле амыдыралымда конькилеп, велосипед-биле маңнадып, лыжалыг кылашка чоруп келдим. Амдыгаа чедир сугта эштип, арга иштинге хөй удаада агаарлап, каттап, мөөгүлеп, чечектеп-чоруп турар мен.

Харым ам 62 четкен. Ынчалза-даа шинээм кончуг эки. Грипп, ангинадан аараанымны билбес мен. Сеткилим үргүлчү-ле сергек, өөрүшүлүг. Башкы ажылымны үргүлчүлевишаан мен.

Мени көргеннер кижилер харымны 62 четпээн, элээн аныяк боор сен дижирлер. Мен ышкаш улгады берген болгаш менгилештир үргүлчү күш-культура, мергежилдери кылып чоруур таныштарымны көөрүмге, база-ла шимченгир, тыныжы дапкыжан ышкамнавас, аваангыр, байдалы мурнуку хевээр чоргулаар.

Мээн үлегер-чижээмни дерип, күш-культура мергежилдеринге хандыкшыырынче бүгү номчукчуларны силерниң солуннуу дамчыштыр кыйгырарын күүзедим.

Кадык, сергелен болур чорук—социалистиг Төрөөн чуртувуска ажыктыг ажылдарны кырыыже чедир кылып бээривисти хандырар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

МОНУ БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Холушкак страхованиениң көрөөзин хамаатылар-биле ук кижилер 16-дан 65 харлыынга чедир 5, 10, 15 болгаш 20 чыл хуусаалыг, страхование кылдырткан кижиниң 70 харлыынга чедир чарып болур.

Ол көрөө ёзугаар күрстрахование чери көрөө хуусаазы төнерге, ол ышкаш ажылга ийикпе амыдыралга озал-ондакка таварышканындан ажылдаар шинээзин доктаамал ышкынганда страхование түүнүн төлеп бээр.

Ажыл кылып шыдаар шинээзин 30—50 хуу ышкынганда страхование түүнүн төлеп бээри-биле кады дараазының үндүрүг төлелгелери чартыынга чедир кызырлыр. А бир эвес 50 хуу чедир ышкынган болза, үндүрүг төлээриниден шуут хосталыр.

Көрөзнин күштүг үеинде төлелгелерден хамаарылга чокка, көрөө хуусаазы төнгенде көрөө чарган кижи страхование түүнүн долузу-биле алыр.

Страхование үндүрүүнүн хемчээлин страхование түүнүн, көрөө чарып турар кижиниң хар-назынын база страхование хуусаазын барымдаалап тургузар.

Күрстрахование эргелели.

Кызылдың автошколазы 17 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны үшкү класстың чолаачыларын белеткээр курсче чалап тур. Өөредилге тыва дыл кырынга болур. Кичээлдер 1971 чылдың март 1-ден эгелээр.

АДРЕЗИ: Кызыл, Шевченко кудумчузу, 113-А. Телефон 34-94.

НАЗЫ ЧЕТКЕНДЕ

Күрүне страхование чери бир эвес бичии уругнуң ары 15 чыл 6 ай четкен болза, ада-иези болгаш өске-даа төрелдери-биле 300, 500 ийикпе 1000 рубль түүгө уруглар страхованиезиниң көрөөзин чарып турар.

Страхование кылдырткан уруг 18 хар чедерге, көрөөге чарган түүнү төлеп бээр болгаш ол кижиниң назы четкениинге холбаштыр эки белек болур.

Ай санында төлөөр страхование үндүрүү улуг эвес болгаш уругнуң назы-харындан болгаш страхование түүнүдеп хамаарлыр. Чижээ, бир эвес 7 харлыг уругнуң страхованиезин 500 рубльге кылдырткан болза, ай санында 3 рубль 78 көпеек төлөөр. Страхование үндүрүүн чигеткен өртек-биле хары-угда бүгү хуусаада төлеп болур.

Уруглар страхованиезиниң көрөөзин чарарын ада-иелерге болгаш төрелдерге сүмелеп тур бис.

КҮРСТРАХОВАНИЕ

ЭКРАН

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Төлгелеп каан кафтан»** 10, 12, 14, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Бистиң бирөөвис-тир»** 15, 17, 19, 21 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» **«Заставада кызыл даштар»** 9.40, 11.10, 16, **«Кызыл шол»** (1 болгаш 2-ги киноолар) 11.20, 17.50, 20.50, шактарда.

«ВОСТОК»: **«Сутже дуже берген кижи»** 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ»: **«Сөөлгү мергүл»** 18, 20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Чемпион»** 18.10, **«Шынчы хол — индейжилериниң оюнуу»** 20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет ның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылтургузуг килдизинин 41-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтерия-телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—23074.